

ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ У РОБОТІ З КНИЖКОЮ

Художнє слово є ефективним засобом розширення кола дитячих уявлень про природу і довкілля, збагачення запасу знань, а також морального та емоційно-ціннісного розвитку. Водночас будь-який літературний твір — фольклорний чи авторський — має стимулювати мовленнєву й інтелектуальну активність дитини, її мислення та уяву, бути для маленького читача (слухача) об'єктом цілеспрямованих спостережень, елементарного аналізу, творчих дій.

Відчувши вже з перших років свого життя позитивні емоції, які викликає читання, діти починають асоціювати книжки з батьківською любов'ю, увагою і підтримкою, що значно психологічно полегшує їм процес успішного проживання сьогодення і подальшого входження у шкільне життя. Що багатшим буде досвід спілкування з книжкою вдома, то більші шанси в дошкільнят прийти у школу підготовленими до навчання.

Починаючи розвивально-навчально-виховну роботу з книжкою, батьки та педагоги мають спиратися на певні вікові можливості дітей. Розглянемо їх детальніше.

Діти у віці до 2-х років охоче експериментують у мовленні; імітують тональність і ритм мовлення дорослого; слухають коротенькі римовані тексти (віршики, примовлянки, пісеньки) і грають в ігри-забавлянки з віршованим супроводом; виявляють цікавість до книжечок, де зображені знайомі предмети, й починають називати їх, а також разом із дорослими імітувати голоси побачених у книжках тварин.

Так, немовлята до 1-го року тягнуться до книжки (іноді підносять її до рота); розглядаючи малюнок, часто видають звуки й плескають по ньому долонькою; віддають перевагу фотознімкам з обличчями людей. У віці 1-1,5 року малята вже сидять без підтримки, здатні самі принести книжку й утримувати її в руках із допомогою дорослих; перегортають сторінки (по кілька одразу); перестають тягнути книжку до рота; вказують пальчиком на малюнки та вимовляють певні звуки, повторно побачивши й упізнавши якийсь малюнок. Вони незадоволені, якщо не отримають книжку в руки, як того хочуть, і навіть

відмовляються від наполягань дорослого почитати їм.

Щоб полегшити дитині процес спілкування з книжкою, дорослий має зручно тримати маля в себе на колінах чи сидіти з ним віч-на-віч або поряд, стежити за його проханнями ще і ще розглянути книжку або ж припинити це. Тут доречно вигадувати різні цікавинки, щоб спонукати маля практично використовувати набуті мовленнєві навички, зокрема й ті, які необхідні для роботи з книжкою. Наприклад:

- супроводжувати своє читання вигаданими пісеньками та віршиками з використанням його імені;
- постійно говорити з ним про те, що той бачить, чує, відчуває на запах і дотик, активізуючи сенсорну сферу дитини;
- в іграх, на прогулянках, у побутових процесах вказувати на різні предмети, їх виразні ознаки та дії, торкатися їх та озвучувати назви; постійно грати з дитиною в ігри, де треба дослухатися, придивлятися («Знайди...», «Де сховався...?», «Ти чуєш, як...?», «Що ти почув?»).

Діти у віці від 2-х до 3-х років уже отримують втіху від власного мовлення; люблять, коли їх слухають і відповідають їм; залюбки переглядають книжки, називають знайомі малюнки, перегортають по одній сторінці; носять улюблену книжку по кімнаті; слухають коротенькі оповідки, віршики та пісеньки, граючись при цьому пальчиками й часто-густо відволікаючись; наполегливо прагнуть чути одну й ту саму оповідку знову й знову, «читають» книжки лялькам; захоплено виводять на папері «карлючки», імітуючи письмо дорослих; виявляють особливе ставлення до написаного власного імені; розуміють призначення письма для спілкування й самі можуть «диктувати» дорослому листи про найближчі предмети і події; знають, що люди читають з певною метою, впізнають друкований текст.

Батькам не варто нервувати з приводу того, що дитина часто відволікається. Головне — не утримувати малюка примусово біля книжки; добирати для читання й розповідання твори, які відповідають його віку, знанням і життєвому досвіду; ставити прості запитання, як-от «Що (хто) це?», «Що робить?»; читати й говорити емоційно, виразно, але без вигуків та агресії в

тоні, доброзичливо.

Радимо починати з дитиною ігри у слова (можна римувати прості слівця — нехай навіть вони будуть вигадані, а попервах у ролі словотворця буде переважно дорослий) і частіше залучати до мовленнєвих ігор ляльок, іграшкових котиків, зайчиків, ведмедиків тощо. З ними можна розмовляти про будь-що, читати книжку чи розповідати за нею, розглядати й коментувати малюнки.

Діти у віці від 3-х до 4-5-ти років розуміють, що читати треба зліва направо згори донизу; що зміст передається друкованим текстом, а не малюнками; імітують читання улюблених книжок за зоровими підказками для запам'ятовування змісту; впізнають і називають певні літери й роблять спроби писати їх; люблять грати з написаними словами та цифрами, у «написання» імен та інших слів (з'являються лінійні «карлючки»); описують прості дії, переказують знайомі історії; самостійно тримають книжку, гортаючи по одній сторінці. Кращій взаємодії батьків з дітьми сприятимуть різноманітні запитання до них за змістом твору, підтвердження дитячих відповідей та їхній розвиток (а не заперечення навіть тоді, коли вони неточні, неповні); схвалення спроб висловити свої думки, судження, пропозиції, оцінки.

Діти у віці від 4-5-ти до 6-ти років чують і визначають задані звуки у словах, співвідносять їх із відповідними літерами; починають самостійно читати й писати деякі слова та коротенькі повідомлення для інших (записки в іграх, у побуті), використовуючи стандартне і вигадане ними власне написання літер; вчаться залишати пропуски між словами; беруться читати улюблені книжки й незнайомі твори — коротенькі та з простими сюжетами; іноді ініціюють написання власних історій, «книжок». Батьки та педагоги мають усіляко підтримувати й заохочувати дитячі сюжетні ігри навчального змісту («у школу»), словотворчого спрямування (у письменників, казкарів, режисерів).

Коло дитячого читання

Проблема добору книжок для дитячого читання — одна із найважливіших і найскладніших проблем літературознавства, педагогіки та психології. Значущість добору книжок визначається тим, що він впливає на літературний розвиток

дитини, на формування її літературного досвіду на етапі дошкільного дитинства, на виховання ставлення до книг: інтересу і любові чи байдужості. Інтерес до книжки допоможе дитині в майбутньому, коли вона читатиме самостійно.

Шляхом правильного добору книжок можна благотворно впливати на моральне становлення особистості дитини, на формування її духовних цінностей.

Хороша дитяча книжка вводить малюка у світ художніх образів, дає перші сильні враження про прекрасне. Специфіка літератури полягає в тому, що засобом вираження художнього змісту є неповторний мовний образ, який приваблює дитину своєю красою, незвичністю. Це спонукає малюка до повторення яскравого живого слова, до гри із словами. Книжка збагачує зміст мовлення дитини, шліфує його форму.

Добирати найкраще в потоці дитячої літератури — завдання педагога.

Книжкові уподобання дітей

Батьки і вихователі мають знати, які книжки найбільше приваблюють дітей певного віку, а отже, які видання краще купувати власним дітям і в подарунок рідним та знайомим, якими з них можна заохотити дитину до пізнавального спілкування. Окрім загальної вимоги щодо відповідності змісту книжки уявленням дитини про навколишній світ та її життєвому досвіду (що вона вже знає, пам'ятає, бачила, чула, вміє робити, розуміє тощо), доцільно враховувати й низку типових вікових книжкових уподобань малюків.

Немовлята (до 1-го року) люблять невеличкі картонні або пластикові книжечки, які можна помацати, спробувати на «смак», у яких розміщені фотознімки або реалістичні, великі та яскраві зображення інших дітей, знайомих предметів довкілля (лялька, м'ячик, брязкальце, чашка та ін.).

Діти раннього віку (від 1-го до 3-х років) віддають перевагу цупким картонним виданням, які можуть самі носити в руках, і тим, які їм читають перед сном. Їх насамперед цікавлять книжечки з малюнками чи фотознімками таких самих малят, які зайняті чимось знайомим: сплять, граються іграшками, їдять, а також про тваринок. їм до вподоби книжки-іграшки з рухомими елементами в малюнках, із приємними на дотик матеріалами (хутро, тканина тощо) та

додатковими деталями (очі-гудзики, ниточки-вуса тощо), використаними для створення деяких картинок-іграшок (котик, зайченя, ведмедик).

Бажанішими для них є прості римовані й коротенькі прозові тексти, зокрема, казочки з добре передбачуваним елементарним сюжетом у кілька слів, що розміщені на кожній сторінці (тут домінує малюнок).

Дошкільнятам (від 3-х до 6-ти років) подобаються книжки з оповідками на різні життєві теми. Зазвичай про їхніх однолітків, які живуть і мають такий самий вигляд, як і вони, ходять до дитячого садка, відвідують лікаря, знаходять собі друзів і вчаться приятелювати, допомагають дорослим, готуються до школи.

Діти охоче слухають про те, як слід поводитися з меншими братиками і сестричками, з іншими молодшими від себе дітьми. Поступово коло їхнього читання розширюється завдяки бажанню дізнатися про далеке, небачене в найближчому оточенні (інші народи, країни, моря, гори, пустелі, космос тощо); розібратися у таємницях дивосвіту (наприклад, чому бувають виверження вулканів і землетруси; чому літають літаки й не тонуть кораблі — і так без кінця).

Дедалі привабливішою стає чарівна казка з усілякими дивами, мудрими красунями, шляхетними й мужніми красенями-богатирями та з неодмінним протиставленням добра і зла, з випробуваннями розуму й сили, з неодмінною перемогою любові та справедливості. Діти любляють книжки з простими динамічними текстами (навіть досить значних обсягів), які вони спроможні запам'ятати (а згодом і прочитати), відтворити. Їм подобається також мати в себе «грубі» книжки, дитячі енциклопедії.

Художнє оформлення видань для дітей

Обираючи книжку для дитини, не зайве довіритися власній інтуїції і, «примірявши» видання до віку, уподобань, характеру, можливостей і потреб свого малюка, ще й визначитися, чи сподобається вона йому і чим саме. Радимо взяти до уваги висловлювання В.Белінського, який зазначав: «Лише та дитяча книжка є хорошою, яку цікаво читати і дитині, і дорослому».

Те саме маємо на увазі, говорячи і про оформлення видань для дітей: тільки

та книжка по-справжньому добре оформлена, яку з однаковим захопленням переглядають і малята, і їхні батьки, старші братики та сестрички, вихователі. З огляду на це, розмова про вибір дитячої книжки неможлива без характеристики художнього оформлення видань для дітей.

Оскільки діти раннього і дошкільного віку ще не мають достатнього життєвого досвіду, вони не завжди можуть самостійно скласти конкретного й повного уявлення про написане у книжці. Унаочнити це їм допомагають малюнки-ілюстрації. У книжечках для найменшеньких зазвичай весь зміст поданий у конкретних малюнках. А вже старшим дітям ілюстрація слугує певним доповненням, роз'ясненням до тексту. Водночас ілюстрації не лише розкривають зміст літературного твору в художніх образах, а й розвивають естетичні враження та почуття.

Батькам не завадить елементарна обізнаність щодо ілюстрування книжок, бо їм доведеться купувати книжки, пропоновані численними видавництвами, книгарнями, розповсюджувачами, і самим створювати книжечки для своїх малюків або разом із ними. Специфіка способів оформлення видання зумовлена його віковою адресацією, жанровим і тематичним розмаїттям дитячої літератури.

Колір у дитячій книжці має сприяти створенню цілісного, яскравого враження від неї, навчити малюка розуміти красу поєднання фарб, а також відіграє смислову роль. З огляду на це, істотними ознаками ілюстрацій є декоративність, ошатність, завдяки яким книжка одразу дарує втіху дитині своїм зовнішнім виглядом. Однак надмірна декоративність малюнків може зашкодити їх пізнавальній цінності (так, яскраво-червона корова викликає подив, навіть протест у маленького читача). Дошкільнята хочуть вірити в зображене і вважають, що так, як намальовано, має бути насправді. От чому книжкова ілюстрація для дітей потребує ретельної предметної та психологічної виразності, реалістичності зображень. Навіть ілюстрована книжка казок покликана допомогти дитині відчувати красу життя й побачити зерна реального буття у фантастичних казкових образах.

Глибше розкрити сутність і зміст написаного допомагають деталі у малюнках. До речі, малята дуже уважні до деталей зображень, полюбляють

віднаходити їх, розглядати, порівнювати. Приваблює юних читачів і підвищена динамічність змальованої дії, оскільки це додає малюнку інформативності, захопливості. Водночас для дитини вкрай значущим є теплота реального образу, поетичний елемент у ньому. Таких рис особливо потребують зображення природи взагалі й, зокрема, представників тваринного світу. Справді, нелегко наблизити образ певного звіра до дитячих уявлень, «олюднити» його, зробити привабливим.